

19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı–Amerika Silah Ticareti

Ottoman-America Weapon Trade in the Second Half of 19th Century

İhsan Satış*

Özet

18. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti Avrupa ordularında yaşanan gelişmelere ayak uydurma çabalarına girişmiştir. Bu amaçla 1860'lı yılların sonuna kadar Avrupa'nın iki büyük gücü olan Fransa ve İngiltere'den silah alımı ve teknoloji transferi yaptı. Bu tarihten sonra ise Osmanlı Devleti Amerika'da yaşanan silah teknolojisindeki gelişmeleri takip ederek 1869'da bu ülkeden silah almaya başladı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde silah ve cephanenin tamamına yakını Amerika'dan sağlanmış olup, iki ülke arasında silah ticareti zirve noktasına ulaşmıştır. 1869-1880 yılları arasında iki ülke arasında yoğun biçimde devam eden silah ticareti, 1880'lerin ortalarından itibaren Almanya'nın Osmanlı silah piyasalarına girmesiyle düşüşe geçmiş ve asrın sonuna kadar eski düzeyine ulaşamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Amerika, Silah, Martini Henry, Winchester

Abstract

From the 18th century, the Ottoman State started the activities of adopting the developments which seen in European armies. For this aim, It had bought weapons and had transferred technology from France and England which are greatest two powers of Europe up to end of the 1860s. After this date, following improvements on weapon technology in America, Ottomans had begun to buy weapons in 1869. In 1877-1878 Ottoman-Russian War, almost full of weapons and ammos had supplied from America and, weapon trade between two states had reached the highest level. Ottoman-American weapon trade which was continued in between 1869-1880 had begun to fall with German's entrance to Ottoman weapon markets from the middle of the 1880s, and had never reached old levels till the end of the century.

Key Words: Ottoman, America, Weapon, Martini Henry, Winchester

Giriş

Amerika Birleşik Devleti, bağımsızlığın ilk yıllarından, yani 1784'ten itibaren ticari açıdan Osmanlı Devleti ile ilgilenmeye başlamıştır. Amerikan Kongresi, 7 Mayıs 1784'te Benjamin Franklin, Thomas Jefferson ve John Adams'ı, bazı devletlerle ticaret ve dostluk anlaşmaları yapmak üzere görevlendirmişti ki bu devletler arasında Osmanlı Devleti de vardı.

---

* Arş. Görv.; Tunceli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslar arası İlişkiler Bölümü – Tunceli.

Ancak sonradan Adams ve Jefferson Osmanlı Devleti ile bir anlaşma yapmaktan vazgeçmişlerdir¹.

Osmanlı Devleti ile Amerika arasında ticari bir anlaşma yapmak üzere vuku bulan ikinci teşebbüs, Amerika'nın Londra ortaelçisi Rufus King'in (1796-1843) İstanbul'a gelmesiyle olmuştur. Adams yönetimi henüz İstanbul'a gönderilecek bir elçi bulamadan Albay William Bainbridge komutasındaki *George Washington* savaş gemisini İstanbul'a yollamıştır. Trablus Dayısı'nın tavsiyesi üzerine 9 Kasım 1800 tarihinde İstanbul'a gelen bu gemi Akdeniz'e giren ilk Amerikan savaş gemisi olmuştur². Daha sonra Başkan Jefferson, William Stewart'ı 1802'de İzmir'e konsolos olarak tayin etmişse de arada bir sözleşme olmadığı için Osmanlı Devleti bu atamayı tanımamıştır³.

Türkler ve Amerikalılar ilk olarak Osmanlı Devleti'ne bağlı Kuzey Afrika Beylikleri'nde (Garp Ocakları) karşı karşıya gelmişlerdir. Garp Ocakları, geçimlerini Atlas Okyanusu ve Akdeniz'deki gemilere saldırarak ele geçirdikleri ganimetlerle sağlamaktaydılar. Amerika bağımsızlığını kazanana kadar İngiliz koruması altında ticaret yapıyordu. Ancak 1783'ten itibaren Amerikan ticaret gemilerinin İngiliz korumasından çıkması ve Amerikan bayrağını taşımasıyla birlikte Garp Ocakları için Amerikan gemileri yeni faaliyet sahası olmuştur. Bu faaliyetlerinin ilk neticesi olarak 1784 Ekimi'nde *Betsy* adlı Amerikan gemisi Faslı korsanlar tarafından ele geçirilerek Tanca'ya götürmüşlerdir⁴. 25 Temmuz 1785'te *Maria*, 30 Temmuz'da ise *Dolphin* adlarında iki Amerikan gemisi Cezayir korsanlarınca ele geçirilmiştir⁵. Neticede Amerika 1786 yılında Fas ile karşılıklı bir ticaret ve vergi antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma, Amerika ile Hıristiyan olmayan bir devlet arasında imzalanmış ilk antlaşma olması bakımından önemlidir. Daha sonraki yıllarda Amerika, Cezayir (5 Eylül 1795), Trablus (4 Kasım 1796)⁶ ve Tunus (24 Ağustos 1799)⁷ ile dostluk ve barış antlaşmaları imzalamıştır. Bu antlaşmalara göre; Garp Ocakları, Amerikan gemilerinin bölgede serbestçe ticaret yapmalarına engel olmayacak, Amerika hükümeti de Garp Ocaklarına her yıl vergi verecekti⁸.

A. Amerika ile Resmi İlişkilerin Başlaması ve Ticaretin Yoğunlaşması

Amerika Birleşik Devletleri'yle Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler 7 Mayıs 1830'da, bir *Dostluk ve Ticaret Muahedesi*nin imzalanmasıyla resmen başlamıştır. Gayri resmi olarak ise her iki ülke arasındaki ilişkiler çok daha önce başlamıştı. Kayıtlara göre, ilk Amerikan ticaret gemisi 1797'de İzmir'e gelmiştir⁹. 19. Yüzyıla girerken Başkan Jefferson ortada bir

¹ Orhan F. Köprülü, "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", *Belleten*, S. 200, Ankara 1987, s. 927.

² İhsan İlgar, "İstanbul'a Gelen İlk Amerikan Harb Gemisi", *Hayat Tarihi Mecmuası*, S. 1, Temmuz 1969, s. 5.

³ H. Tahsin Fendoğlu, "Osmanlı-A.B.D. Ticari İlişkileri", *Türkler*, XIV., Ankara 2002, s. 273.

⁴ Akdes Nimet Kurat, "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri (1774-1816)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi (A.Ü.D.T.C.F.)*, C. 2, S. 2, Ankara 1964, s. 178.

⁵ Mine Erol, "Amerika'nın Cezayir ile Olan İlişkileri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32, İstanbul 1979, s. 690.

⁶ Mine Erol, "Amerikan Trablusgarp İlişkileri", *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, C. 13, S. 24, Ankara, s. 130.

⁷ Mine Erol, "Amerika'nın Tunus İle Olan İlişkileri", *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, C. 30, S. 1-2, Ankara 1982, s. 117.

⁸ Fendoğlu, "Osmanlı-A.B.D. Ticari İlişkileri", s. 273-275.

⁹ Köprülü, "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", s. 929; Adnan Şişman, *Osmanlı Devleti'nde XX. Yüzyıl Başlarında Amerikan Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Balıkesir 1994, s. 7.

anlaşma bulunmamasına rağmen William Stewart'ı İzmir'e konsolos olarak tayin etmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin bu tayini tanımaması üzerine 1803 Kasımı'nda İzmir'den ayrılmak mecburiyetinde kalan Stewart İzmir'de oturan ve Danimarka-İsveç Başkonsolosluğu görevini sürdüren bir İngiliz'i yerine vekil bırakıp şehirden ayrılmıştır¹⁰.

Osmanlı Devleti ile Amerika arasında resmi münasebetlerin kurulmasında bilhassa Kaptan-ı Derya Mehmet Hüsrev Paşa'nın tesiri bilinmektedir. Ondan evvel Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa da Amerikalıların deniz kudretlerinde geliştiklerinin farkına varmış ve iki ülke arasında münasebet kurulmasını istemişti¹¹. Osmanlı Devleti Yunan Ayaklanması sırasında tüm Avrupa'yı karşısında bulmuş, 27 Ekim 1827'de Osmanlı donanması Navarin'de Avrupa donanması tarafından yakılarak büyük darbe indirilmiştir. Mehmet Hüsrev Paşa yeni bir donanmanın Amerikalıların desteği ile inşa olacağını düşünerek Sultan II. Mahmud'a bu yolda telkinlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti 45 yıllık uzun bir süreçten sonra kendisiyle bağlantı kurmaya çalışan Amerika'nın bu çabalarına cevap vererek, 7 Mayıs 1830'da Amerika ile *Seyr ü sefâin ve İcra-yı Ticarete Dair bir Muahede-i Hümâyün* imzalamıştır¹². Bu anlaşma 9 madden oluşmakta olup, Amerika'ya *en ziyade müsaadeye mazhar millet (most favored nation treatment for commerce)* statüsü verilmiştir. Amerikalı tüccara, daha önce bu statüde tanınan diğer ülke tacirlerinden alınan gümrük ve resimlerden daha fazlasının talep edilmemesi ve diğer ülkelere verilen her türlü ayrıcalıklardan yararlanma hakkı verilmiştir. Aynı zamanda bu haklar Osmanlı taciri içinde geçerliydi. Fakat söz konusu tarihlerde Atlas Okyanusunu geçecek gemileri olmayan Osmanlı taciri bu haktan faydalanamamış, iki ülke arasındaki ticaret XIX. Yüzyılın sonlarına kadar tek taraflı olmuştur¹³.

Osmanlı Devleti ile Amerika arasında resmi ilişkilerin kurulması, Amerikan Hükümeti'nin İstanbul'da bir elçi bulundurmasını gerektirdi. Amerika Başkanı Jackson, bu iş için öteden beri dostu olan Commodore David Porter'i, Osmanlı Devleti ise Edouard Blacque (Bulak Bey)'i 1867'de Washington'a ilk Osmanlı elçisi olarak tayin etmiştir¹⁴.

7 Mayıs 1830 tarihli anlaşmadan sonra Osmanlı Devleti'nin Amerika ile imzaladığı ikinci ticaret anlaşması 13 Şubat 1862 tarihli'dir. Anlaşma 28 yıl süreli olup, *en ziyade müsaadeye mazhar ülke* prensibi tekrar kabul edilmiş ve öncekine nazaran ticari münasebetler daha ayrıntılı düzenlenmiştir¹⁵.

19. Yüzyıl boyunca Amerikan tacirlerinin Osmanlı Devleti'nden aldıkları başlıca ihracat maddesi afyon idi. Amerika'ya afyonun yanı sıra, yün ve yünlü mamuller, üzüm, incir, meyan kökü, deri, tütün, kâğıt ve çeşitli boya madenleri gibi ürünler ihraç ediliyordu. Amerika'nın Osmanlı Devleti'ne sattığı mallar arasında ise şeker, kahve, çeşitli ilaçlar, petrol

¹⁰ Köprülü, "Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri", s. 930.

¹¹ Akdes Nimet Kurat, "Türkiye İle Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Münasebetlere Ait Arşiv Vesikaları", *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 8, Ankara 1967, s. 283.

¹² Antlaşmanın tam metni için bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Düvel-i Ecnebiye Defteri, Amerika Nişan Defteri, 1/1, s. 1-4; Necdet Kurdakul, *Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, İstanbul 1981, s. 335-342; Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara 1991, s. 1-6.

¹³ Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Birleşik Devletleri'yle Yaptığı Ticaret Antlaşmaları*, Konya (Baskı tarihi belirtilmemiş), s. 14.

¹⁴ Akdes Nimet Kurat, *Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)*, Ankara 1959, s. 17, 32.

¹⁵ Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, s. 7.

ürünleri, silah ve cephane mühimmatı, pamuklu tekstil ürünleri, demir-çelik ürünleri, kauçuk ürünleri, rafine şeker bulunmaktaydı (Bkz. Tablo 1 ve Tablo 2)¹⁶.

Tablo 1: Osmanlı Devleti'nin Amerika'ya sattığı malların toplam ihracat içindeki payı (yüzde paylar olarak)¹⁷

Mallar	1880-1882	1900-1902
Afyon	22.7	8.8
Yünlü Mamuller	5.3	22.0
Yün	6.5	8.8
Çeşitli Boya maddeleri	27.4	-
Meyve	9.0	7.9
Meyan Kökü	-	11.8
Deriler	-	9.2
Tütün	-	6.6
Diğer	29.1	24.9
%	100	100
Toplam (bin sterlin)	278	1600

Tablo 2: Amerika'nın Osmanlı Devleti'ne sattığı malların toplam ithalat içindeki payı¹⁸

Mallar	1880-1882	1900-1902
Petrol Ürünleri	60.0	-
Silah ve Cephane	30.4	-
Pamuklu tekstil ürünleri	-	27.9
Demir-çelik ürünleri	-	29.7
Kauçuk ürünleri	-	-
Et ve süt ürünleri	-	-
Diğer	9.6	43.4
%	100	100
Toplam	324	141

1831-1835 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Amerika'ya ithalatı 1.750.911 dolar, ihracatı 3.188.335 dolar iken, 1856-1860 yılları arasında ithalat 4.123.138 dolar, ihracatı 4.200.565 dolar olmuştur (Bkz. Tablo 3).

¹⁶ A. Üner Turgay, "Ottoman-American Trade During The Nineteenth Century", *The Journal Of Ottoman Studies*, C. 3, İstanbul 1982, s. 227.

¹⁷ Şevket Pamuk, *19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti*, Ankara 1995, s. 64.

¹⁸ Pamuk, *19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti*, s. 67.

Tablo 3: Osmanlı-Amerika Ticareti (Dolar olarak) ¹⁹.

Yıl	Osm. Devleti'nin Amerika'dan İthalatı	Osm. Devleti'nin Amerika'ya İhracatı	Ticaret Dengesi
1831-1835	1.750.911	3.188.335	1.437.424
1836-1840	1.629.247	3.157.731	1.528.484
1841-1845	657.071	2.335.357	1.678.286
1846-1850	654.334	2.919.823	2.265.489
1856-1860	4.123.138	4.200.565	77.427

Osmanlı Devleti'nin İngiltere, Fransa ve Avusturya gibi Avrupa Devletleri'yle olan ticaret hacimlerinin aksine, Amerika ile ticaret hacminde Osmanlı Devleti lehine bir fazlalık söz konusuydu. 1831-1899 tarihleri arasında ticaret dengesi ikisi Kırım Savaşı'nın son iki yılı (1855 ve 1856) olmak üzere, sadece altı kez Amerika lehine olmuştu²⁰. Amerika 1878'de Osmanlı Devleti'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında yedinci sırada yer alırken, en fazla ithalat yapılan ülkeler sıralamasında sekizinci sıradaydı²¹.

Yukarıda belirtilen ticari ürünlerin yanı sıra, zaman zaman bazı ilginç mallar da iki ülke arasında alış verişe konu olmaktadır. Bunlardan biri devedir. Amerikan hükümeti ülkenin batı bölgelerine açılma politikasına bağlı olarak, büyük çöllerle kaplı bu topraklarda taşımacılık için kullanabilecek develere ihtiyaç duymaya başlamıştı. Bu ihtiyaca dayanarak 1855'te Osmanlı Devleti'nden, yetiştirilmek üzere deve talep etmiştir. Osmanlı Devleti bu talebi geri çevirmemiş, parası hazineden verilerek satın alınan damızlık develer Amerikan Başkanı'na hediye edilmiştir²². Develerin süratle tedarik edilip, gönderilmesine karşılık olarak Amerika, iki adet tüfeği İzmir valisine hediye etmiştir. Bu olay Amerikan silahlarının Osmanlı Devleti tarafından yakından tanınmasına imkân vermiştir²³.

B. Amerika'dan Alınan İlk Silahlar

Savaş gemileri ve silah ticareti Osmanlı-Amerika ticari ilişkilerinde özel bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti'nin Navarin olayından sonra Amerikan savaş gemilerine ve kara silahlarına duyduğu ilgi, iki ülke arasında yoğun bir silah ticareti yapılmasına yol açmıştır. Fakat bu dönemde Amerika'dan silah ve mühimmat alımı söz konusu değildir. İki ülke arasında yapılan resmi ticaret anlaşmalarında askeri teçhizat alım-satımını mümkün kılan bir madde de mevcut değildi²⁴. Esasen Amerika'nın 1866'dan önce önemli bir silah ihracatçısı olmadığı, aksine yüklü miktarda silah ithal ettiği de bilinmektedir²⁵.

¹⁹ Turgay, "Ottoman-American Trade During The Nineteenth Century", s. 242.

²⁰ Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara 2001, s. 164.

²¹ Pamuk, *19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti*, s. 68.

²² Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenler*, s. 163-164.

²³ BOA, Sadaret Amedi Kalemî (A. AMD), 72/95.

²⁴ 1830 yılında yapılan ticaret antlaşmasının sekizinci maddesi silah ticaretini engellemektedir. "Devleteyn tüccar sefâini kapudanları ve sahipleri ve bunların mutemedleri hüsn-ı rıza ve ihtiyârlarile sefinelerini icare mâil ve ka'il olmadıktan sonra fuzuli ahz ve derunlerine asker ve cephane ve mühimmât-ı seferiye vaz' ve tahmil olunmak ca'iz

Amerikan dışişleri kayıtlarına göre Osmanlı Devleti'ne silah ihracatı ilk defa 1869'da gündeme gelmiştir. 1861-1865 Amerika İç Savaşı'nın bitmesiyle Amerikan ordusunun elinde çok sayıda savaş artığı silah bulunmaktaydı. Bunların satılığa çıkarıldığını Osmanlı Devleti'nin Washington elçisi Blacque Bey İstanbul'a bildirdi. Harekete geçen Babıâli ilk parti olarak 114.000 adet İngiliz yapımı Enfield tüfeğini tanesini dört dolardan satın aldı (10 Mayıs 1869). Kısa bir süre sonra da tanesi yedi dolardan temizlenip onarılarak yepyeni hale getirilen 125.000 adet Springfield tüfeği parçaları ile birlikte satın alındı²⁶.

Silah satılması müsaadesi Amerikan Başkanı Ulysses S. Grant tarafından verilmişti. Osmanlı Devleti bir şükran ifadesi üzere bir Uşak halısını Beyaz Saray'ın en büyük salonuna serilmesi için 1870 Mart'ında Washington'a gönderdi²⁷. Esasen iki ülke arasında hediyeleşmeler sık sık meydana gelmekteydi. 1892'de Amerikan hükümeti Sultan II. Abdülhamid'e küçük bir sandık fişek hediye etmiştir²⁸.

Satın alınan 114 bin Enfield tüfeği için Amerika'ya toplam 456 bin dolar ödenmiştir. Sigorta, gemi kirası, telgraf masrafı ve diğer masraflar için harcanan 87.968 dolar 5 santim de hesaba katılırsa 114 bin Enfield tüfeklerinin toplam maliyeti 464.798 dolar 5 santimdir²⁹. Tanesi 7 dolardan satın alınan 125 bin Springfield tüfekleri için ise 875.000 dolar ödenmiştir. Sigorta, gemi kirası, telgraf masrafları ve vb. masraf için 11.679 dolar 76 santimle birlikte toplam 125 bin Springfield tüfeğinin maliyeti 886.679 dolar 76 santim olmuştur³⁰.

Osmanlı Devleti doğrudan Amerika'dan aldığı bu 239 bin tüfek için 1.351.477 dolar 81 santim (centime) ödemiştir. Alınan bu tüfeklerin, yol masrafı ve miktarı göz önünde bulundurulduğunda fiyatının çok yüksek olmadığı görülmektedir. Nitekim Washington elçisi Blacque Bey, silahların uygun fiyatta olduğunu şu sözleriyle desteklemektedir: “*Amerika'da âdi bir yolcu sandığının demir yol merkezinden lokantaya nakli bir dolara mütevakkıf iken böyle kesîrî'l-mikdâr ya'ni beherinde yürmi tüfenk mevzû' on bir bin dokuz yüz elli altı sandığın masârîf-i tahmîliyesiçün yalnız yetmiş altı kaime dolar verildiği menâfi'-i hazîne-i celile için vâki' olan gayret-i âcizâneme bir misâl...*”³¹. Aslında siyasi nedenler bir tarafa

---

olmaya”. Ancak 1862 yılında yapılan ticaret anlaşmasının on beşinci maddesiyle bu yasak sürdürülmekle birlikte sınırlandırıldığı da anlaşılmaktadır: “*Tarafeyn-i mu'ahedeyn beyninde mukarrerdur ki Devlet-i Âliyye barut ve top ve esliha ve mühimmât-ı harbiyyenin Memâlik-i Şahâneye idhaline umumen men'i hak ve selâhiyetini mûhâfaza buyurur işbu memnu'iyet resmen tebliğ olunmadıkça mer'iyü'l-icra olmayacak ve yalnız memnu'iyeti hâvi olacak beyannâme-i resmîyede sarahâten ta'yin olunacak olan alât ve eşya-yı harbiye hakkında câri olacaktır vech-i muharrer üzre memnû olmayan her dürlü alât ve eşya-yı harbiye Memâlik-i Şahâneye hin-i idhallerin de nizamât-ı mahalliyeye tâbi olub, fakat Hükümât-ı Amerika sefâreti tarafından bir ruhsat-ı istisnaiye istid'a olunur ise esbâb-ı kaviye mani' olmadıkça sefâretin işbu istid'asına müsa'ade olunacaktır...*” diye geçmektedir. (Bkz. Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, s. 6, 11). Ayrıca A. Üner Turgay, Osmanlı Devleti'nin ordusunu yeniden modernize etmek için silah ve savaş mühimmatı yasağını 1862 yılında kaldırdığını söylemektedir (Bkz. Turgay, “*Ottoman-American Trade During The Nineteenth Century*”, s. 226).

²⁵ Ali Fuat Öreç, Metin Ünver ve Ali İhsan Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, İstanbul 2008, s. 52.

²⁶ Oral Sander ve Kurthan Fişek, *ABD Dışişleri Belgeleriyle Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)*, İstanbul 1977, s. 56-59.

²⁷ Kurat, *Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış*, s. 34.

²⁸ BOA, Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik (Y. PRK. EŞA), 16/81.

²⁹ BOA. İ.HR, 242/14346, s. 3.

³⁰ BOA. İ.HR, 242/14346, s. 2.

³¹ BOA, İrade Hariciye (İ. HR), 242/14346, s. 1-2; Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, s. 58.

birakıldığında Osmanlı Devleti'nin Amerika gibi okyanuslar ötesi bir ülkeden silah ve savaş mühimmatı almasında fiyat unsurunun etkili olduğu görülecektir. Örneğin 1877 yılında Springfield tüfekleri için 20 milyon fişek alınması sırasında Amerika'nın yaptığı fiyat teklifi İngiltere'ye göre daha makul olduğundan fişekler Amerika'dan satın alınmıştır³². Yine 1883 yılında sipariş verilecek torpidolar için Amerika Hrişoff şirketi 116 lira fiyat söylerken, Londra'daki Baro şirketi 200 lira fiyat vermiştir³³.

C. Osmanlı-Amerika Silah Ticareti'nin Yoğunlaşması

19. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti bir yandan elindeki eski model tüfekleri modernize ederken, diğer taraftan önce Avrupa, ardında da Amerika'da geliştirilen yeni silahlar satın almaktaydı. Sultan Abdülaziz döneminde hassa alayı teşkil edilmiş, ordu için yeni kıyafetler ve modern silahlar teçhiz edilmiş, Tophane'nin ıslahı yoluna gidilmiştir³⁴. Avrupa ordularında iğneli tüfek kullanılmaya başlanması üzerine Sultan Abdülaziz döneminde, devletin elindeki ağızdan dolma şeshaneli tüfeklerinin kuyruk takımları İngiltere, Fransa ve Belçika'dan ithal edilerek Tophane'de iğneliye çevrilmiştir³⁵. Bundan sonra bir adım daha ileri gidilerek, Amerika'da üretilmeye başlayan Martini Henry gibi merkezden ateşlemeli metalik fişek kullanan tüfekler ve seri atar Winchester tüfekler satın alınmaya başlanmıştır.

Osmanlı Devleti 1869'da Amerika'dan satın aldığı 239 bin tüfeği doğrudan Amerika Hükümeti'nde satın almıştır. Bu tarihten sonra alınan silahlar ise Amerika'daki özel silah şirketlerinde satın alınmıştır. Osmanlı Devleti'yle silah kontratı yapan ilk özel Amerikan şirketi Winchester Repeating Arms Company'dir. Osmanlı Devleti, şirketin sahibi Winchester ile 1872 yılında en büyük silah anlaşmalarından birini imzalanmıştır. Osmanlı Devleti imzaladığı bu 12 maddelik kontratla, 200 bin Martini Henry tüfeğini tanesini 62 şiline³⁶ satın alıyordu³⁷. Esasen Winchester, bu tarihten önce Osmanlı Devleti'ne toplam 45 bin adet Winchester tüfeği ve 5 bin adet Winchester filintası satmağa muvaffak olmuştur. Bu 50 bin tüfekten süvari askerleri için önce 5 bin filinta ve 15 bin tüfek sonra da 30 bin tüfek satın alınmıştır (Bkz. Tablo 4). Bu 50 bin tüfek New Haven silah şirketi zamanında Tyler Henry'nin geliştirdiği 1866 model 44 kalibre Henry tüfeğidir. Bu tüfeklerde yaklaşık 17 gram siyah barut barındıran ve 140 gram ağırlığında konik kurşun başlığı taşıyan çember-ateşlemeli, bakır kovanlı fişekler kullanılmaktaydı³⁸.

Osmanlı Devleti'nin Winchester Repeating Arms Company ile imzaladığı anlaşmaya Washington elçisi Blacque Bey karşı çıkmış, bu silahların Providence Tool şirketinden 60 şiline alınabileceğini söylemiştir. Blacque Bey, bu anlaşmanın devleti 200 bin lira zarara uğratacağını belirtmekteydi. Ayrıca, Winchester Repeating Arms Company şirketi Martini Henry silahı üretmek için en önemli iki bileşeninden *Peabody* sistemi ve Martini'nin ateşleme iğnesini üretmek için gerekli patente sahip değildir. Durum böyle olmakla birlikte şirket kontrattaki yükümlülükleri yerine getireceğini taahhüt etmiştir (6 Ağustos 1872). Ancak,

³² BOA, İrade Meclis-i Mahsus (İ. MMS), 56/2585.

³³ BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y. MTV), 10/35.

³⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, IX, Ankara 1988, s. 183.

³⁵ BOA, Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y. PRK. ASK.), 3/27, s. 2.

³⁶ Şilin (Shilling), eski İngiliz ve Birleşik Krallığın para birimi olup, bir sterlinin ya da bir İngiliz lirasının yirmide biri, yani 12 peni değerindedir.

³⁷ BOA, İ. MMS, 44/1827, s. 2.

³⁸ Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, s. 67-68.

Winchester 1 Ocak 1873'te sözleşmeden vazgeçerek sözleşmeyi Providence Tool şirketine devretmiştir³⁹.

Winchester Repeating Arms Company şirketi sözleşmeyi her ne kadar Providence Tool şirketine devrettiyse de Osmanlı Devleti ile silah ticaretini devam ettirdi. Şirket 22 Şubat 1875'te Osmanlı Devleti'ne tanesi 528 kuruş 30 pareden 1650 adet Winchester tüfeği ile tanesi 478 kuruştan 500 adet süngüsüz Winchester filintası satmıştır⁴⁰.

Osmanlı Devleti'ne en fazla silah satan Amerikan şirketi Providence Tool Company olmuştur. Providence Tool şirketi yukarıda belirtildiği üzere Winchester Repeating Arms Company'den 200 bin Martini Henry ihalesini devralmıştı. Osmanlı Devleti bu şirket ile 17 Mart 1873'te 13 maddelik bir anlaşma daha imzalayarak 300 bin adet ilave Martini Henry silahı sipariş vermiştir⁴¹. Alınan bu silahlar ilk siparişlere göre 2 şilin daha ucuzdu, yani fiyatı 62 şilinden 60 şiline düşmüştü. Ayrıca 300 bin adet silahın toplam maliyeti 900 bin İngiliz altını olup, bu ücret anlaşma imzalandıktan 20 ay sonra 3 taksit halinde ödenecekti⁴² Osmanlı Devleti, satın alınan bu silahların korunması için masrafları padişahın hususi hazinesinden karşılanmak üzere Maçka'da Mekteb-i İdadiye'nin yerine büyük bir tüfekhane inşa etmiştir⁴³.

1. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Amerikan Silahları

Osmanlı Devleti'nin Amerika'dan silah alımları 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi öncesinde en yüksek seviyeye ulaştı. 1876 yılında Osmanlı tahtına geçen II. Abdülhamid tüfek ve tabancalara karşı oldukça ilgili idi. Tüfek üretimi ve teknolojisinde, Avrupa ve Amerika'da kaydedilen ilerlemeler ve yenilikleri de yakından takip etmekteydi.

Savaş teknolojisindeki ilerlemeleri takip eden II. Abdülhamid diğer devletlerin kullandığı tüfekleri inceler, Osmanlı askerlerinin kullandığı tüfeklerle mukayese ederdi⁴⁴. 1882 yılında Amerika fabrikatörlerinden Mösyö William'ın icadı olan ve saatte yirmi beş mil süratle giden torpidolar İstanbul'da denenmiştir⁴⁵. Yine 1883 yılında Winchester silah fabrikası tarafından üretilen 1800 metre menzilli *Hotckiss* tüfeklerinden bir numune tedarik edilmeye çalışılmıştır⁴⁶.

II. Abdülhamid çıkması muhtemel bir Rus savaşından dolayı ordusunu Amerikan silahlarıyla donatmıştır. Amerika'dan 75.000 adet Enfield ve Springfield tüfeği, 689 Winchester tüfeği ve 996 tane Winchester filintası satın almıştır⁴⁷. Bunun yanında 4 milyon yani 2000 sandık kurşunlu Winchester fişegi de ithal edilmiştir⁴⁸.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı ordusunun sahip olduğu silahların toplamı miktarı hakkında değişik rakamlar verilmektedir. Dönemin kaynakları savaş öncesinde

³⁹ BOA, İ. MMS, 44/1827, s. 6; Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, s. 74-76.

⁴⁰ BOA, İrade-i Dâhiliye (İ. DH.), 698/48841, s. 1.

⁴¹ BOA, İ. DH, 667/46434, s. 1.

⁴² BOA, İ. DH, 667/46434, s. 5.

⁴³ *Vak'a-nüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, (Haz. M. Münir Aktepe), XIV., Ankara 1991, s. 65.

⁴⁴ Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, s. 114.

⁴⁵ BOA, Y. MTV, 20/17.

⁴⁶ BOA, Y. PRK. ASK, 20/11.

⁴⁷ BOA, Y. PRK. ASK, 3/27.

⁴⁸ BOA, İ. MMS, 56/2560.

askeri birliklere 315 bin Martini Henry tüfeği, 325 Snider tüfeği, 39 bin Winchester tüfeği ve 21 bin tabanca dağıtıldığını belirtmektedir⁴⁹.

Savaşın başlamasıyla birlikte Karadağ ve Sırbistan üzerine gönderilen firkalar özellikle kasaturaya ihtiyaç duymuşlardır. Konu hakkında merkeze yapılan başvurularda kasatura bulunmadığı takdirde bıçak istenmekteydi⁵⁰. Mukaddema Amerika'ya sipariş verilen toplam 600 bin adet Martini Henry tüfeğinden 235.400 tanesi henüz teslim edilmemişti. Henüz üretilmemiş bu tüfeklerin süngü yerine kasaturalı yapılması fikri gündeme geldi. Hemen Providence Tool Şirketi Acentesi'nden Azaryan Efendi ile görüşülerek tüfek başına 7 şilin 6 pens fark ödenmesi üzerine anlaşma sağlandı⁵¹.

Osmanlı Devleti, Amerika'dan ateşli silahların yanı sıra barut, kurşun, mermi ve boş kovan gibi silah sanayisinin diğer ürünlerini de satın almıştır. Ayrıca Tophane'nin geliştirilmesi ve fişek üretimi için makineler de ithal etmiştir. Örneğin 1869'da Tophane için 20 adet makine Amerika'da iflas eden birkaç silah fabrikasından alım yoluyla tedarik edilmiştir⁵².

Tophane'nin elinde biriken iğneli tüfek sayısının fazlalaşmasıyla birlikte fişek sıkıntısı yaşanmıştır. Çünkü iğneli tüfekler ağızdan dolar tüfeklere göre dört misli daha fazla fişek sarf ediyordu. Bir tüfeğe önce 600 fişek verilmekteyken, daha sonra bir tüfek için en az 1000 adet fişek verilmiştir⁵³. 1875 yılına kadar Osmanlı Devleti Providence Tool şirketinden aldığı 600 bin adet tüfekler için 87,5 milyon yani 87500 sandık fişek satın almıştır. Alınan bu 600 bin tüfeğe karşılık 87,5 milyon fişek çok cüzi bir rakamdır. Fişek sorununu gidermek için Avrupa'dan makine satın alınmak istenmiş, ancak bunun uzun zaman alacağı endişesiyle 112,5 milyon daha fişek satın alınmıştır⁵⁴. Yine 1876 yılında Amerika'dan 20 milyon Springfield fişeği alınmak istenmiş, ama sadece 10 milyon fişek siparişi verilmiştir⁵⁵.

Osmanlı Devleti 1873 yılına kadar fişek yaptırmak için ince sarı teneke üzerine kâğıt kaplı adi *Bokser* kovanı satın almaktaydı. Bu kovanlar bir iki defa kullanılıp atılmakla birlikte kovanın derunundaki barut kısa sürede rutubet tutmaktaydı. Bu tarihten sonra ise metalik kovan kullanılmaya başlanmıştır. Tüfeklerin ateş gücünü ciddi oranda yükselten bu kovanlar on beş yirmi defa atılmakla beraber, barutun kısa sürede rutubetlenmesini önliyordu. Osmanlı Devleti ilk defa metalik kovan siparişini 2 Temmuz 1873 tarihinde Winchester şirketine verdi. Bu siparişte bin adet kovan 44 şilin, bin adet kurşun ise 20 şiline mal olmuştur⁵⁶.

Osmanlı Devleti satın alınan silahların kontrolü ve denetlenmesine özel önem vermiştir. Babiâli, satın alınacak silahların kontrolü için 1872'de Amerika'ya üç kişilik bir askeri heyet gönderdi. Daha sonra bu kurul genişletilerek *askeri ataşelik* seviyesine getirilmiştir⁵⁷. Heyetin başkanı Tevfik Bey'dir⁵⁸. 1875'te heyete Kol Ağası Hasan Efendi,

⁴⁹ Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, s. 119

⁵⁰ Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, s. 109.

⁵¹ BOA, İ. MMS, 55/2513, s. 1.

⁵² BOA, İ. DH, 598/41649.

⁵³ Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, s. 62.

⁵⁴ BOA, İ. DH, 699/48928, s. 1.

⁵⁵ BOA, İ. MMS, 55/2487.

⁵⁶ BOA, İ. DH, 669/46597.

⁵⁷ Sander, *ABD Dışişleri Belgeleriyle Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı*, s. 27-28.

Mehmet Efendi ve Ali Çavuş dahil edilmiştir⁵⁹. Silahların kontrol edilmesi için Amerikan Hükümeti tarafından da Yüzbaşı Henri Metcalf tayin edilmiştir. Henri Metcalf bu işte gösterdiği gayretleri neticesinde Osmanlı Devleti tarafından dördüncü rütbeden *nişân-ı âli-i osmâni* ile taltif edilmiştir⁶⁰.

Tablo 4: Osmanlı Devleti'nin Amerika'dan Aldığı Silah Miktarı⁶¹

Martini Henri Tüfek					
Şirket	Cins	Tarih	Fiyatı(Kuruş)	Adet	Bedeli/Kuruş
Providance Tool	Martini Henri	20 Temmuz 1288	341	20000 0	68200000
Providance Tool	Martini Henri	21 Nisan 1289	330	30000 0	99000000
Providance Tool	Martini Henri	23 Ağustos 1873	330	10000 0	33000000
Providance Tool	Martini Henri	26 Nisan 1291	330	5000	1650000
Providance Tool	Kasatura		41 kuruş 10 pare	20000 0	8250000
Toplam					
Enfield ve Springfield usulü küçük çaplı ve süngülü olarak satın alınıp, Tophane'de İğneli Snider Tüfeğine Çevrilen					
	Enfield ve Springfield		Muhtelif fiyat ile	33724 0	
	Enfield ve Springfield	1876'tan sonra		75000	
Henüz iğneliye çevrilmeyen				17757 5	
Toplam				58981 5	
Winchester Tüfek ve Filintası					
Winchester Repeating Arms Company	Winchester	9 Teşrinisani	571	15000	
Winchester Repeating Arms Company	Filinta	9 Teşrinisani	478 kuruş 20 pare	5000	
Winchester Repeating Arms Company	Winchester	7 Ağustos	560	30000	

⁵⁸ 1874 yılında Tevfik Bey Amerika'da gösterdiği gayret ve hizmetinden dolayı mirlivalık rütbesi tevcih edilmiştir (Bkz. BOA, İ. DH, 682/47505).

⁵⁹ Nurdan Şafak, *Osmanlı-Amerikan İlişkileri*, İstanbul 2003, s. 141.

⁶⁰ BOA, İ. DH, 708/49558.

⁶¹ BOA, Y. PRK. ASK, 3/27.

Winchester Repeating Arms Company	Winchester	5 Nisan 1289	560	26250	
Winchester Repeating Arms Company	Filinta	5 Nisan 1289	478 kuruş 20 pare	100	
Winchester Repeating Arms Company	Winchester	1876'dan sonra	573	689	
Winchester Repeating Arms Company	Filinta	1876'dan sonra	523	825	
Winchester Repeating Arms Company	Filinta	1876'dan sonra	473	12500	
Toplam	48314 Tüfek	18425 Filinta			

D. Osmanlı-Amerika Silah Ticaret'inde Krizler ve Almanya'nın Silah Piyasasına Girmesi

Osmanlı-Amerika silah ticaretinde yaşanan krizlerin ilki, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde satın alınan 40 milyon *Berdan* kapsülünün ödemesiyle alakalıydı. İkinci ciddi sorun, Winchester ve Union Metallic şirketlerinden satın alınan 30 milyon fişeg'in ödemelerinin yapılamamasından kaynaklanmıştır. Amerika silah şirketleriyle yaşanan en ciddi sorun ise Providence Tool şirketinin parası ödendiği halde alınan bir kısım tüfekleri alıkoymasıyla meydana gelmiştir⁶².

Osmanlı Devleti, Winchester ve Union Metallic şirketlerinden Martini Henry tüfekleri için, barut dolu 30 milyon *Berdan* kapsüllü metalik fişegi tanesi 102,5 şiline satın almıştır. Bu fişeklerin toplam maliyeti 153.750 İngiliz lirası olup, ödeme kontrat imzalandığı gün peşin olarak 10.250 sterlin verilecek ve sonra her hafta teslim alınan iki milyon fişek için 10.250 sterlin ödenecekti. Ancak, kontratın imzalanmasından iki hafta geçmesine rağmen Osmanlı devleti şirkete herhangi bir ödeme yapmadı. Bunun üzerine şirket de hazırladığı 5 milyon fişegi İstanbul'a doğru yola çıkmasını engelledi. Fişek yüklü geminin İstanbul'a ulaşmasından önce gerekli paranın tedarik edilememesi, devletin başına başka sorunlar da açabilirdi. Çünkü fişeklerin gemiden indirilmesi şirketin alacağı olan ödemenin yapılması şartına bağlanmıştır⁶³. Neticede Osmanlı Devleti Konya, Kastamonu ve Adana vilayetlerinin ağnam vergilerini teminat göstererek 5 milyon metalik Martini Henry fişeginin bedelini ödedi. Fişek bedelinin ödenmesi için bu üç vilayete verilen talimattaki: "rüsümün bir akçesi bile aher mahalle verilmeyerek tamamen gönderilmesi..." ifadesinde meselenin ne kadar ciddi olduğu görülmektedir⁶⁴.

Böylece 30 milyon fişeg'in toplam tutarı olan 153.750 liradan 97.052 lirası ödenmiş olup, geriye 56.697 lira 17 şilin 3 pens kalmıştır. Bundan sonra ödemenin ne şekilde yapılacağı konusunda II. Abdülhamid'in emriyle Yaveri Ekrem Hüseyin Hüsnü Paşa, Serkurena Osman Paşa ve Maliye Nazırı Münir Paşa'dan müteşekkil bir komisyon kurulmuştur. Komisyon

⁶² Sender, *ABD Dışişleri Belgeleriyle Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı*, s.34; Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, s. 170.

⁶³ Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, s. 173-174.

⁶⁴ BOA, Yıldız Resmi Maruzat (Y. A. RES), 14/45.

fişeklerin kontrol edilmesi için yapılan 1.400 liranın kalan paraya eklenmesiyle 58.097 sterlin 17 şilin 3 pense ulaşan meblağın üç taksitte ödenmesi konusunda uzlaşma sağladı⁶⁵.

Osmanlı Devleti ile Providence Tool şirketiyle en büyük sorunu parası ödendiği halde bir kısım tüfeklere el konulmasından kaynaklanmıştır. Osmanlı Devleti bu şirketten toplam 605.000 silah satın almış ve 1879’da silahların borçlarını bitirmişti. Buna rağmen şirket elinde kalan tüfeklerden 47.900 Martini Henry tüfeği, 41.900 kılıflı kasatura ve 15.400 adet dört köşeli süngü ile 20.000 adet kılıfsız süngüyü göndermemiştir⁶⁶. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin ödemeleri geciktirdiğinden dolayı zarara uğradığını iddia ederek 120.000 sterlin tazminat talep etmiştir. Üstelik bununla da kalmayıp Osmanlı Devleti’nin 50 bin Martini Henry tüfeği sipariş ettiği takdirde tazminat iddiasından vazgeçerek el koyduğu silahları teslim edeceğini bildirmiştir⁶⁷.

Bu teklifi reddeden Osmanlı Devleti, Amerika’nın en iyi avukatlarını tutmaya ve Providence Tool şirketiyle yapılan silah ticaretine vakıf olan Tevfik Paşa’nın davayla ilgilenmesine karar verdi⁶⁸. Lakin 8 Mart 1882’de Osmanlı Devleti aksine bir hamle ile şirketle 18 maddelik bir kontrat imzalayarak 50 bin adet Martini Henry tüfeği almıştır⁶⁹. Her ne kadar bir anlaşmaya varılmış gibi görünse de 17 Nisan 1882 tarihinde şirketin iflas etmesiyle bu anlaşma kendiliğinden geçersiz hale gelmiştir⁷⁰.

Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti Amerika’da William Maxwell Evart adlı bir avukat tutarak şirkete dava açtı. Osmanlı Devleti’nin bu ilk davası 1883’de karar bağlanarak, reddedilmiş, devlet tekrar başka bir dava açmak durumunda kalmıştır. İki yıldan fazla süren bu dava devlete 10 bin liradan fazla bir masraf yüklemiş, Tevfik Paşa’ya bir an önce davanın sonuçlandırılması gerektiği iletilmiştir⁷¹. Neticede İstanbul’a telgraf çeken Tevfik Paşa, durumun düzeltilmesi için kendilerine iki yok sunulduğunu bildirdi. İlki, şirkete 70 bin sterlin verilerek tüfeklerin ve kasaturaların derhal teslim alınmasıydı. Ayrıca şirket 60 bin lira sterlinlik bir teklifi dahi kabul edecekti. İkinci yol ise 67,5 şilin fiyat ile süngüsüz, 70,5 şilin fiyat ile süngülü 150 bin Martini Henry tüfeği sipariş verilerek tüfeklerin teslim alınacağıydı. Babiâli bu teklifleri müzakere ettikten sonra ikinci teklifi uygun bularak, 60 bin liradan mümkün olduğu kadar indirilip anlaşılmasına karar vererek meseleyi sonuçlandırdı⁷².

1870’li yıllardan itibaren Alman silah endüstrisinin Osmanlı silah pazarına girmesiyle birlikte, Amerika ve Alman firmaları⁷³ arasında kıyasıya bir rekabet başlamıştır. Bu yarışta

⁶⁵ BOA, Y. A. RES, 14/68; Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, s. 178.

⁶⁶ Silah ve silah teçhizatın sayısı hakkında belgelerde farklılıklar görünmektedir. Örneğin, 16 Ağustos 1885 tarihli bir telgrafta 48.560 tüfek ve 29.380 adet kılıflı kasatura olarak belirtilmektedir (Bkz. BOA, Meclis-i Vükela, 4/64).

⁶⁷ BOA, Y. A. RES, 15/7.

⁶⁸ BOA, Y. MTV, 9/60.

⁶⁹ BOA, Y. A. RES, 15/7.

⁷⁰ Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, s. 202.

⁷¹ Şafak, *Osmanlı-Amerikan İlişkileri*, s. 144; Gencer, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, s. 221.

⁷² BOA, Y. MTV, 5/92.

⁷³ Osmanlı Devleti’nin en çok silah ve savaş mühimmatı aldığı Alman firması Kurpp firmasıdır. Krupp firması, XIX. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti’nde top alanının lideri durumuna geldi ve yüzyılın sonlarına kadar peyderpey Osmanlı ordusunun top ve cephanesini, bir sıkıntıya uğratmadan temin etti (Alınan top ve silah için bkz. BOA, Y. PRK. ASK, 3/38; BOA, Y. PRK. ASK, 17/19).

kısa süre içinde Almanlar üstün duruma geldiler⁷⁴. Nitekim Amerika'nın Osmanlı Devleti'ne sattığı silah ve cephane kaleminin ithalat içindeki payı 1880-1882 yılları arasında %30,4'iken, 1900-1902 yılları arasında hiç silah ticareti olmamıştır (Bkz. Tablo 2). Ancak 1903'te Amerika William Cramp fabrikası ile bir anlaşma imzalanmasıyla tekrar bu ülkeden silah almıştır⁷⁵.

Amerika'nın Osmanlı Devleti'ne yaptığı silah satışındaki gerilemenin arkasında başlıca üç etken yatmaktadır. Birincisi; Rusya ve İngiltere'ye karşı güçlü bir müttefik arayan Osmanlı Devleti, Almanya'nın siyasal, ekonomik ve askeri etki bölgesine girmiştir. İkinci olarak, Almanya'nın Avrupa'ya yaptığı demiryolu ağı sayesinde silahlar hem daha kısa sürede gelmekte hem de fazla miktarda idi. Bu okyanus ötesi alıma karşılık devlete daha az bir yük getiriyordu. Son olarak Ermeni sorunun ortaya çıkmasıyla birlikte Amerika'nın ülke içerisindeki misyonerlik faaliyetleri ilişkileri gerginleştirmiş, bu durum öncelikle silah ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir⁷⁶.

Sonuç

Amerika'nın Osmanlı Devleti ile ilk ilişkileri Afrika'nın kuzeyinde Osmanlıya bağlı olarak faaliyet gösteren ve Garp Ocakları adı ile bilinen Cezayir, Tunus ve Trablusgarp ile olmuştur. Resmi ilişkiler ise ancak 1830'da imzalanan dostluk ve ticaret anlaşmasıyla başlamıştır. İlişkilerin bu ilk döneminde Osmanlı Devleti daha çok Amerika'nın denizcilik teknolojilerinden faydalanmıştır.

Osmanlı-Amerika silah ticareti 1869'da Amerika'dan 114.000 adet tüfeğin satın alınmasıyla başlamıştır. Esasen bu tarihten önce iki ülke arasında silah ticaretine uygun bir zemin bulunmamaktadır. Çünkü imzalanan 1830 ve 1862 tarihli anlaşmalar silah ve mühimmat alımına engel olmaktadır.

Osmanlı Devleti, Amerika'dan ilk silah ithalatı 114.000 adet Enfield tüfek ve akabinde 125.000 adet Springfield tüfeği olup, bu silahlar doğrudan Amerika Hükümeti'nden satın alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin daha sonra aldığı silahlar ise Amerika'daki özel şirketlerden almıştır. Bu şirketler Providence Tool, Winchester Repeating Arms, William Cramp ve Union Metallic Cartridge'dir. Bu şirketler içinde Osmanlı Devleti en çok Providence Tool şirketiyle alış-veriş yapmıştır. Providence Tool şirketi faaliyette bulunduğu yıllarda toplam 905.000 tüfek üretmiş olup, bunun 605.000 tanesini Osmanlı Devleti'ne satmıştır ki bu ticaretin boyutunu göstermesi açısından önemlidir. Osmanlı Devleti bu ateşli silahların yanında barut, kurşun, mermi ve boş kovan gibi silah sanayiinin diğer ürünlerini de Amerika'dan satın almıştır.

Osmanlı Devleti, Amerika'dan Martini Henry, Winchester, Enfield ve Springfield tipi ateşli silahlar satın alınmıştır. Bu silahların büyük bölümü Martini Henry tüfekleridir. Rakamlarla ifade etmek gerekirse 1869'dan Sultan II. Abdülhamit'in saltanatının ilk yıllarına

⁷⁴ Mehmet Beşirli, "II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16, Kayseri 2004/1, s. 123.

⁷⁵ BOA, Y. MTV, 246/59.

⁷⁶ Sander, *ABD Dışişleri Belgeleriyle Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı*, s.36; Amerikan misyonerlerinin Anadolu'daki faaliyetleri için bkz. Uygur Kocabaşoğlu, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, İstanbul 1989.

kadar 605.000 Martini Henry, 589.815 Enfield ve Springfield ve 48.314 Winchester tüfeği satın alınmıştır.

Osmanlı Devleti ilk dönemde Amerika'dan ithal ettiği Springfield ve Enfield marka tüfekleri Tophane'de kuyruktan dolar sisteme çevirerek, önemli bir mali tasarrufta bulunmuştur. 589.815 Enfield ve Springfield tüfeğinden 75.000 adedi Tophane'de kuyruktan dolar sisteme çevrilmiştir. Aynı dönemde bu tüfeklerin Tophane'de üretilebilmesi için gerekli makineler de satın alınmıştır.

KAYNAKÇA**1. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)****Sadaret Amedi Kalemi**

A.AMD, 72/95

İrade-i Dâhiliye

İ. DH, 698/48841

İ. DH, 598/41649

İ. DH, 667/46434

İ. DH, 667/46434

İ. DH, 682/47505

İ. DH, 699/48928

İ. DH, 708/49558

İrade Hariciye

İ. HR, 242/14346

İ. HR, 669/46597

İrade Meclis-i Mahsus

İ. MMS, 56/2585

İ. MMS, 44/1827

İ. MMS, 44/1827

İ. MMS, 55/2487

İ. MMS, 55/2513

İ. MMS, 56/2560

Meclis-i Vükela

MV, 4/64

Yıldız Resmi Maruzat

Y. A. RES, 14/45

Y. A. RES, 14/68

Y. A. RES, 15/7

Yıldız Mütenevvi Maruzat

Y. MTV, 10/35

Y. MTV, 20/17

Y. MTV, 246/59

Y. MTV, 5/92

Y. MTV, 9/60

Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat

Y. PRK. ASK, 3/27

Y. PRK. ASK, 20/11

Y. PRK. ASK, 3/27

Y. PRK. ASK, 3/38

Y. PRK. ASK, 17/19

Yıldız Perakende Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik

Y. PRK. EŞA, 16/81

E. Basılı Kaynaklar

ARMAOĞLU, Fahir, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Ankara 1991.

BEŞİRLİ, Mehmet, “II. Abdülhamit Döneminde Osmanlı Ordusunda Alman Silahları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16, Kayseri 2004/1, s. 121-139.

ERHAN, Çağrı, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara 2001.

EROL, Mine “Amerika’nın Tunus İle Olan İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (A.Ü.D.T.C.F)*, C. 30, S. 1-2, Ankara 1982, s. 115-128.

..... “Amerikan Trablusgarp İlişkileri”, *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi* C. 13, S. 24, Ankara, s. 129-155.

..... *Osmanlı İmparatorluğu’nun Amerika Birleşik Devletleri’yle Yaptığı Ticaret Antlaşmaları*, Konya (Baskı tarihi belirtilmemiş).

..... “Amerika’nın Cezayir ile Olan İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32, İstanbul 1979, s. 689-730.

FENDOĞLU, H. Tahsin, “Osmanlı-A.B.D. Ticari İlişkileri”, *Türkler*, XIV., Ankara 2002, s. 270-282.

GENCER, Ali İhsan, ÖRENÇ, Ali Fuat ve ÜNVER, Metin, *Türk-Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, İstanbul 2008.

ILGAR, İhsan, “İstanbul’a Gelen İlk Amerikan Harb Gemisi”, *Hayat Tarihi Mecmuası*, S. 1, Temmuz 1969, s. 4-9.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, IX, Ankara 1988.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, *Kendi Belgeleriyle Anadolu’daki Amerika 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, İstanbul 1989.

KÖPRÜLÜ, Orhan F., “Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri” *Belleten*, S. 200, Ankara 1987, s. 927-947.

KURAT, Akdes Nimet, “Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri (1774-1816)”, *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, Ankara 1964, s.175-213.

..... “Türkiye İle Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Münasebetlere Ait Arşiv Vesikaları”, *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 8, Ankara 1967, s. 282-373.

..... *Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1800-1959)*, Ankara 1959.

PAMUK, Şevket, *19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti*, Ankara 1995.

SANDER, Oral ve FİŞEK, Kurthan, *ABD Dışişleri Belgeleriyle Türk-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)*, İstanbul 1977.

ŞAFAK, Nurdan, *Osmanlı-Amerikan İlişkileri*, İstanbul 2003.

ŞİŞMAN, Adnan, *Osmanlı Devleti’nde XX. Yüzyıl Başlarında Amerikan Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Balıkesir 1994.

TURGAY, A. Üner, “Ottoman-American Trade During The Nineteenth Century”, *The Journal Of Ottoman Studies*, C. 3, İstanbul 1982, s. 189-246.

Vak’a-nüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi, (Haz. M. Münir Aktepe), XIV., Ankara 1991.